

УДК 811.161.2'282

ОРНІТОНІМ *ІНДИК* ЯК КОМПОНЕНТ ФРАЗЕМ ДІАЛЕКТНОГО МОВЛЕННЯ

Наталія Коваленко

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)
e-mail: ndm.kovalenko@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7810-1982

У статті досліджено особливості вживання та просторове поширення орнітоніма *індик* та його фонетичних і лексичних варіантів на матеріалах лексикографічних праць. Визначено, що людина, її зовнішній вигляд, поведінка, є об'єктом номінації засобами орнітологічних кодів, зокрема через компонент *індик*. Діалектні фразеологізми кодують загальні ціннісні уявлення людини та її здатність щось характеризувати, давати оцінку через компонент (назву птаха). У фразеології можуть активізуватись різні особливості об'єкта чи суб'єкта порівняння, в окремих гоїрках визначаємо специфіку метафоричних перенесень, акценти на конкретних ознаках.

Опрацювання інформації мисленнєвою сферою людини на основі спостережень за птахами сформувало стереотипи та оцінки в колективній етносвідомості. Визначено, що в досліджуваних фразеологізмах українських говірок із компонентом *індик* актуалізовано значення 'сердита, зла, невдоволена людина', підтверджено збіг структури та семантики одиниць, але «утримання» фонетичних або лексичних діалектизмів.

Ключові слова: фразеологічна одиниця; діалектне мовлення; говір; говірка; орнітонім.

Kovalenko Nataliia. Ornithonym indyk as a component of phraseological units of dialect language.

An important place in Ukrainian phraseology and paramiology is occupied by components-ornithologisms, because the closest surrounding world (both vegetable and animal ones) is an important factor in the production of fixed folk expressions and paroemias, and in forming the regular evaluations. The level neighbouring of human's and domestic animals' or birds' lives, their behavior, regional peculiarities of house holding, in particular the habitancy territory of some or other birds, affect the frequency of using the notions in the structure of phraseological units and variations of their connotative meaning.

In ethnic cultures of different peoples phraseological units with the naming units of birds are used to characterize the behavior and features of a person's personality, his moral, ethical and social characteristics, emotional state. It is worth noting that in the dialects of Ukrainian language it is possible to trace some differences in the choice of emphasis on the behavioral features which are needed to be compared with the bird, and it depends on the peculiarities of house holding, the psychology of perception of reality, the moral priorities of dialect speakers, and that is revealed in the language of the world.

Consequently, a human, his appearance, behavior, is the object of nomination by means of ornithological codes, in particular through the component *indyk* (turkey). In phraseology various features or peculiarities of the compared object can be activated. And though the dialect phraseological units encode common valuable perception of a human and his ability to characterize something, to give an estimation through the component (the name of the bird), yet in certain areas we define the specifics of metaphorical transitions, accents on different features. It is defined

that in the researched phraseological units of Ukrainian dialects with the component indyk (turkey) the meaning of «angry, evil, dissatisfied person» is made actual, the coincidence of the structure and semantics of the units is confirmed, but there is the «retention» of dialectal units.

Keywords: *phraseological unit; dialectal speech; dialect; ornithonym.*

Важливе місце в українській фразеології та пареміології посідають компоненти-орнітологізми, адже загальновідомо, що найближчий навколишній світ, і рослинний, і тваринний, є важливим чинником у продукуванні сталих народних виразів і паремій, формуванні усталених оцінок. Рівень близькості співжиття людини і домашніх тварин чи птахів, їх поведінка, регіональні особливості господарювання, зокрема й територія поширення тих чи тих птахів, впливають на частотність уживання назв у складі фразем і варіації їх конотативного значення.

Аналіз етнолінгвістичних досліджень науковців (І. Голубовської, В. Жайворонка, В. Мокієнка, А. Івченка, І. Казимир, М. Олійник, О. Лазер-Паньків, Л. Скрипник, Д. Ужченка, І. Холманських та ін.) на матеріалах різних мов засвідчив, що ці народи послуговуються фразеологізмами з назвами птахів для характеристики поведінки та рис характеру людини, її моральних, етичних і соціальних характеристик, емоційного стану. Д. Ужченко в праці «Семантика українських зоофразеологізмів в етнокультурному висвітленні» (Ужченко 2000) на основі аналізу вживання групи фразем із назвами птахів виявив зміщення фразеологічної парадигми в бік антропоцентризму.

Зауважимо, що все ж можна простежити деякі відмінності у сприйнятті одного й того ж образу в складі фразем, його прагматики і семантики, що пояснюють особливостями ментальності, психологією сприйняття дійсності, моральними цінностями етносів, що виявляється в мовній картині світу. Дослідження фразем у фольклорно-міфологічному та літературному контекстах кожного народу довели, що «в основі мовної метафори лежать об'єктивовані асоціативні зв'язки, які відбиваються в конотативних ознаках, що несуть відомості або про практичний досвід конкретної мовної спільноти, або про її культурно-історичне значення» [Телия 1988, с. 192].

Мета цієї наукової розвідки – показати особливості фразеологічності варіантів назв *індика* в мовній свідомості носіїв українських говірок, їх ментальності. Для реалізації визначеної мети необхідно було виявити паремії та фраземи з компонентом-орнітонімом у різних фразеологічних діалектних словниках і на основі зібраного матеріалу з'ясувати їх фразеоваріантність і семантику.

Зовнішній вигляд індика, особливості його поведінки – поважної та гордовитої повільної ходи, незворушності в будь-яких ситуаціях, порівняно з войовничим та енергійним півнем, зумовили створення метафоричного образу пихатої, повільної та невдоволеної людини.

Матеріалами для дослідження стали лексикографічні праці, у яких зафіксовано діалектизми, фраземи українських говорів і літературних східнослов'янських мов, збірники текстів діалектного мовлення та ін. Словники підтверджують багатий фонд стійких сполучень слів, збіг та асиметрію значень, варіювання фразем в ареальній проекції, а тексти говіркового мовлення засвідчують уживання назв птахів у складі стійкого сполучення слів і поза ним.

Одинадцятитомний «Словник української мови» слово *індик* декодує як «великий свійський птах родини фазанових, якого вирощують на м'ясо; самець індички; індійський півень» із вказівкою на вживання порівняння *надувся, мов індик* (СУМ, IV, с. 26). Фразеологічний словник літературної мови теж фіксує лише компаративний вираз *як індик*, що вживається зі словами *надутися, напрудитися* на позначення поняття 'сильно, дуже' (ФСУМ, I, с. 351).

Територіальна варіативність номінації *індик* підтверджується і записами минулого століття, наприклад, у подільських говірках, напр.: *йа мав д'в'і три коро'в'і / гинди'ки* (Москаленко 1965, с. 39), і сучасними збірками текстів – носій центральноподільської говірки розповідає, напр.: *'кажного 'року 'вуйко го'ду'ваў зо два каба'ни / три'маў ку'реї / гу'сеї / и'ндик'іў // ку'гут буў здоро'вец'киї і та'киї с'ка'жениї / шо ї пса не" тре бу'ло три'мати* (с. Ходаки Барського р-ну Вінницької обл.); у західноподільських говірках: *Три'мали ху'добу / три'мали 'кури / 'гуси / кач'ки / и'їндик / ўс'о три'мали // а ху'добу три'мали ў хл'і'в'і / 'кури ў курні'ку* (с. Сутківці Ярмолинецького р-ну Хмельницької обл.).

Словники говорів української мови підтверджують територіальні різновиди орнітоніма *індик*: у західнополіських говірках – *ан'дик, анди'гур* (Аркушин 2000, с. 3), *инди'гур* (Аркушин 2000, с. 196), *йан'дек, йан'де"к, йан'де"чка* (Аркушин 2000, с. 287); середньополіських – *єн'дик* (Лисенко, с. 72); буковинських – *індюх* (СБГ, с. 177), *трухан, трюхан* (СБГ, с. 554); гуцульсько-покутських – *'индик* (Лесюк, с. 101), східнослов'янських – *ін'дик* (Леснова, с. 108) та ін.

За нашими матеріалами, спостерігаємо збіг семантики, компонентного складу та структури деяких фразем із компонентом *індик* у різних діалектах, у літературній мові та діалектах, у споріднених мовах.

Про сердитого та невдоволеного, злого чоловіка здебільшого кажуть: у західнополіських говірках – *на'пужаниї йак індик, на'супивс'а йак індик* (Мацюк, с. 371), *йак індик на'дутиї, зав'сиди на'дути йак г'інди'ки, на'дутиї йак інд'ук* (Мацюк, с. 372); середньополіських – *приндиться як гиндик* (Доброльожа, с. 71), *наступився як гиндик* (Доброльожа, с. 38); *надувся як індик (гиндик)* (Доброльожа, с. 70); лемківських – *на'дути са як пуляк 'розсердитися'* (Вархол, Івченко, с. 110); *як індик наду'тися* (Грица 1996, с. 144); наддністрянських – *наду'всі як индик* (Романюк 2002, с. 37–38); західноподільських – *набу'р'моси'тис'а йак інд'ук* (с. Кормильча Чемеровецького р-ну Хмельницької обл.), *на'ду'тис'а йак індик* (с. Китайгород Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.), *на'ду'тис'а йак інд'ук* (с. Зарічанка Чемеровецького р-ну Хмельницької обл.), *на'ду'тис'а йак и'ендик* (с. Вільне Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.); східнослов'янських – *як індюк* (УУ, с. 227), *фуфуритися як індюк* 'злитися' (там само). Прикметно, що вираз *надувся, як індик* зафіксовано в збірці Матвія Номиса із вказівкою на подільський ареал (Номис, с. 180). У складі фразеосистем інших східнослов'янських мов теж виявлено такі одиниці: у російській – *надулся как индюшка, надулся как индюк* (Федоров); білоруській – *нахохліўся (надзьмуўся) як індык* (РБС).

У трьох наріччях української мови знаходимо одиниці мовлення, що мають структурно-семантичні характеристики моделі «насупитися + як + назва птаха = розсердитися, ображатися», а завдяки наповненню емпіричної бази надалі можна буде зробити висновок про територіальне поширення різних образних конкретизаторів (сич, жаба, дрізд та ін.), напр.: у лемківських –

надути са як шуляк (Вархол, Івченко, с. 125); у наддністрянських говірках – надувсі як квочка, надувсі як сич (Романюк 2002, с. 134); поліських – абах¹мурусе, йак са¹ва¹тайа (Лисенко, с. 23); у білоруській мові: надзьмуся як сыч, як сава, як цецярук, як сурмач; натапырыўся як вожык, як верабей (РБС). Названі вирази здебільшого є усіченими формами фразем, зумовленими прагненням до економії мовних засобів.

Словники говірок української мови фіксують активне вживання і розширених форм, що надають більшої емоційно-експресивної насиченості повідомленню завдяки конкретизації причин поведінки: у поліських говірках – надувся / насупився, іек тетерюк на негоду (Грищенко, с. 168), надувся іек курка на негоду (Грищенко, с. 168); гуцульських – надутиси, ек дрізд на вітер розсердитися, набундючитися (ГСЛ, с. 243); полтавських – набиндюжився, як сич на віхолу ‘насупитися, надутись від образи, розсердитися’ (Вашенко, с. 61); західноподільських – на¹дутис¹’а йак¹жаба на доич (с. Крушанівка Кам’янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.); надувс¹’а, йак миш на крупу ‘бути набурмосеним’ (Аркушин 2003, с. 105). Таку структурно-семантичну модель, що реалізує значення ‘сердита людина, в поганому гуморі’, доповнюють і вирази з компонентом індик: у подільських говірках – надувся, як індік на мороз (Доленко, с. 156); середньополіських – надувся як індик на блохи, надувся як індик на дощ, як індик перед смертю ‘сварливий, злий’ (Доброльожа 2003, с. 37).

Гордовитість і пихатість висміюють фразеологізмами західнополіських говірок – ¹гордий йак інд¹ук, надувс¹’а йак ин¹дик ‘про гордого’ (Мацюк, с. 385), йак індік (Леснова 2004, с. 48); східностепових – надутися як бабкин гиндик ‘пихато’ (Грица 1996, с. 132), як індик надутися ‘набундючитися, стати пихатим’ (Грица 1996, с. 144); середньонаддніпрянських – надутий йак инд¹ук, напунд¹учивс¹’а йак инд¹ук ‘пов’язаний з величавістю, гонором людини’ (Лонська 2011, с. 247). У говірках Буковини вживають вираз як (ск) ніби (мов) трюхан (діалектна назва індіка) із супровідними словами скакати, битися та ін. як синонім до як когут (ФПЧ, с. 246), декларуючи так войовничий характер індіка, хоч в інших говірках подібних порівнянь не зафіксовано.

Цікаво, що такі риси поведінки людини, як хвалькуватість і чванливість, теж можуть бути висміяними за допомогою фразем із супровідними стилістично маркованими дієсловами пижитися, нагоготитися, дутися та ін.: західнополіські говірки – ¹пижиц¹’а йак індик ‘хвалитися’ (Мацюк, с. 359); середньополіські – нагоготився як індик на перекладині, нагугалився як індик ‘чванливий’ (Доброльожа, с. 70); західноподільські – на¹дутис¹’а йак індик ‘чванитися, зазнаватися’ (с. Комунар Новоушицького р-ну, с. Цибулівка Кам’янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.).

Мовна природа фразеологізму вможлиблює образно-оцінну характеристику процесу говоріння людини через порівняння зі світом птахів, часто із супровідними словами, що вирізняються стилістичною маркованістю. Носії західнополіських говірок, наприклад, кажуть: бул¹коче йак ин¹дик ‘про балакучого чоловіка, базіку’ (Мацюк, с. 349); середньополіських – булькоче як індик на купі гною (Доброльожа, с. 133); волинських – як гиндичка (єндик здохлий) (на друкчу) ‘говорити багато і нерозбірливо’ (Кірілкова, с. 41).

На репрезентацію того чи того типу оцінки суті сказаного в говірках Житомирщини вживають фразеологізм то про індіка, то про гуси дикі зі значеннями: 1) ‘зайві розмови’; 2) ‘дурні розмови’ (ФСГЖ, с. 78). У разі, коли кожен зі співрозмовників говорить про своє, взагалі не можуть порозумітися,

вживають дотепний вираз у середньополіських говірках, напр.: *я про індіки, а вона про кури дикі* ‘непорозуміння між людьми’ (ФСГЖ, 78); західнополіських: *ти йому про г’індіки, а він то’б’і про гуси дик’і* (Мацюк, с. 52); *я тобі про індіки, а ти мені про кури дикі* ‘кожен про своє’ (ЛЛПЖ, с. 325).

Неочікуваним є вживання фразем із досліджуваним компонентом на позначення зовнішності людини, але зафіксовані вони лише в лемківських говірках: *носáтий як пуляк* ‘довгоносий’ (Вархол, Івченко, с. 110), *носáтий як пуляк* ‘довгоносий’ (Ступінська 2000, с. 79). У цих говірках компонент *ніс* уживається у виразі *спустіти нус як пуляк* ‘бути пригніченим, впадати в розпач’ (Вархол, Івченко, с. 93). Єдиний фразеологізм із назвою самки індика *індюшиця* записано в східнословобожанських говірках: *індюшиця горбата* – ‘нестатурна жінка’ (УУ, с. 412); у російській фразеології знаходимо *надулся как индюшка* (Федоров).

Негативна характеристика розумової діяльності людини теж може реалізовуватися у фраземах із досліджуваним компонентом, в основі яких акцентовано, на нашу думку, на образі домашніх, не дуже розумних, на переконання мовлян, птахів, так само як і домашніх тварин, напр.: *грамотний як попів індик* ‘дурний’ (Доброльожа, с. 11), *поговорив як індик з гускою* ‘дурний’ (Доброльожа, с. 14); *приставиться мерзлим індіком* ‘вдавати із себе дурника’ (Чабаненко, с. 117). Така структурно-семантична фразеомодель поширена в українських говорах і в слов’янських мовах загалом: *дурний як собака / коза / кіт* (Івченко 1996, с. 14), *дурний як пришиблена курка* (Івченко 1996, с. 22), *дурний як теля цицьковане / молоде, дурний як бузівок в череді, дурний як ягня* (Івченко 1996, с. 15–16).

Навіть на рівні різних говорів однієї мови спостерігаємо переваги у виборі мовцями певних особливостей поведінки чи інших характеристик предмета порівняння. Повільність рухів індика, зауважена діалектоносіями, використана у витворенні виразів, що характеризують переміщення людини в просторі: *повертається як індик* (Доброльожа, с. 127), *ходить як індик* (Доброльожа, с. 128), *як індик переяславський* ‘повільно рухатися’ (Доброльожа, с. 128). І навпаки, швидкість поглинання їжі спричинила появу порівняльного виразу *ковтає як індик коники* для характеристики метушливої, жвавої людини в середньополіських говірках (Доброльожа, с. 53). У говірках Східної Слобожанщини зафіксовано стійке порівняння *фуфуритися як індюк* зі значенням ‘причепурюватися’ (УУ, с. 227).

Більшість фразеологічних діалектних словників української мови подають вираз *індик думав-думав, та й в суп понав* з різними варіантами компонентів, наприклад *суп, зупа, борщ*, що свідчить і про надання переваги мешканців у вживанні назв страв (у цьому разі), і про здатність фразем «утримувати» діалектизми: середньополіські – *індик думав та й в суп понав* ‘невдача’ (ФСГЖ, с. 78); *індик думав-думав, тий у борщ понав* ‘нерішучість у прийнятті рішень має негативні наслідки’ (Лесюк, с. 171); *індик думав, думав, аж в зупу понав; індик думав, думав, аж йому голову втяли* – говорять тому, хто надто довго розмірковує, філософствує (ЛЛПЖ, с. 325). До скороченої форми фразеологізму *індик думав* у говірках Житомирщини подано як окремі значення ‘занадто повільна людина’ і ‘невдача’ (ФСГЖ, с. 78). Тільки в середньонадніпрянських говірках замість компонента *індик* можуть вживати і *когут*, напр.: *когут (також) думав і здох / в борщ понаў / і вдавивсі / і постарів та здох* (Романюк 2002, с. 58). У фраземі східноподільської говірки збережено діалектну форму *гиндик* – *гиндик, думав та й здох* (Очеретний 1972, с. 151). У

фразеології російської мови є вираз *думает индийский петух*, і хоч цей птах не вирізняється якимось мисленнєвими здібностями, вчені мотивують семантику виразу тим, що індик часто надувається і мовчки сидить, ніби думає (Федоров).

Окрім зв'язку порівняння рис і поведінки людини з домашнім птахом, можлива номінація абстрактного поняття 'дуже мало' в нижньонадніпрянських говірках, напр.: *як індику коник* (Чабаненко, с. 160), в основі якої зіставлення великого за розміром птаха та маленького коника польового чи цвіркуна, яким не можливо втамувати голод.

Отже, людина, її зовнішній вигляд, поведінка є об'єктом номінації засобами орнітологічних кодів, зокрема через компонент *індик*. У фразеології можуть активізуватися різні ознаки чи особливості об'єкта порівняння. І хоч діалектні фразеологізми кодують загальні ціннісні уявлення людини та її здатність щось характеризувати, давати оцінку через компонент (назву птаха), усе ж на певних територіях визначаємо специфіку метафоричних перенесень, акценти на різних ознаках.

Опрацювання інформації мисленнєвою сферою людини на основі спостережень за птахами сформувало стереотипи та оцінки в колективній етносвідомості. За нашими матеріалами визначено, що у фразеологізмах із компонентом *індик* у досліджуваних українських говірках актуалізовано значення 'сердита, зла, невдоволена людина', підтверджено збіг структури та семантики одиниць, але «утримування» діалектизмів як фонетичних, так і лексичних.

Перспективним вважаємо дослідження механізмів взаємодії етнокультурної інформації та її знакової реалізації в мовних одиницях, зокрема фразеологізмах.

ЛІТЕРАТУРА

Грица, Т. Г. (1996). *Фразеологія Гуляйпільського району Запорізької області*. Дис. ... канд. філол. наук. 10.02.01 «Українська мова». Харків, 182 с.

Івченко, А. А. (1996). *Українська народна фразеологія: ареали, етимологія*. Харків, 160 с.

Леснова, В. В. (2004). *Номінація рис людини в українських слобожанських говірках*. Луганськ, 193 с.

Лонська, Л. (2011). Народна фразеологія як елемент збереження етнокультури. [В:] *Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Зб. наук. праць. Л. М. Полюга (гол. ред.). Умань, вип. 1, с. 240–249.

Москаленко, А. А. (1965). *Методичні рекомендації для практичних занять з української діалектології*. Одеса, 64 с.

Очеретний, А. Д. (1972). Діалектизми у прислів'ях і приказках східноподільських говірок. [В:] *Питання фразеології східнослов'янських мов*. Київ, с. 150–151.

Романюк, Н. В. (2002). *Фразеологія верхньонадністрянських говірок нижньої течії річки Бистриці*. Дис. ... канд. філол. наук. 10.02.01 «Українська мова». Запоріжжя, 204 с.

Ступінська, Г. Ф. (2000). *Фразеологія лемківського говору української мови*. Автореф. дис. ... канд. філол. наук. 10.02.01 «Українська мова». Тернопіль, 198 с.

Телия, В. Н. (1988). Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира. [В:] *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира*. Москва, с. 173–204.

Ужченко, Д. В. (2000). *Семантика українських зоофразеологізмів в етнокультурному висвітленні*. Дис. ... канд. філол. наук. 10.02.01 «Українська мова». Луганськ, 248 с.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ

- Аркушин 2000 – Аркушин, Г. Л. (2000). *Словник західнополіських говірок*. У 2-х т. Луцьк, 354 с.
- Аркушин 2003 – Аркушин, Г. Л. (2003). *Сказав, як два зв'язав: Народні вислови із Західного Полісся і західної частини Волині*. Люблін ; Луцьк, 178 с.
- Вархол, Івченко – Вархол, Н. Д. і Івченко, А. І. (1990). *Фразеологічний словник лемківських говірок Східної Словаччини*. Братіслава, 160 с.
- Ващенко – Ващенко, В. С. (1960). *Словник полтавських говорів*. Харків, вип. 1, 107 с.
- Грищенко, П. П. (1975). Матеріали для діалектного фразеологічного словаря українського Полісся. [В:] *Вопросы фразеологии*. Самарканд, вип. 272, № 8, с. 162–177.
- ГСЛ – *Гуцульські світи*. Лексикон (2013). Н. Хобзей, Т. Ястремська, О. Сімович, Г. Дидик-Меуш. Львів, 668 с.
- Добролюба – Добролюба, Г. (2003). *Красне слово – як золотий ключ: Постійні народні порівняння в говірках Середнього Полісся та суміжних територій*. Житомир, 160 с.
- Доленко – Доленко, М. Т. (1975). Матеріали для словаря діалектних фразеологізмів Подолля. [В:] *Вопросы фразеологии*. Самарканд, вип. 272, № 8, с. 131–161.
- Кірілкова – Кірілкова, Н. В. (2013). *Словник волинської фразеології*. Острогоз ; Рівне, 192 с.
- Лесюк – Лесюк, М. (2008). *Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району)*. Івано-Франківськ, 328 с.
- Лисенко – Лисенко, П. С. (1974). *Словник поліських говорів*. Київ, 260 с.
- ЛЛПЖ – *Лексикон львівський: поважно і на жарт* (2009). Н. Хобзей, О. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дидик-Меуш. Львів, 672 с.
- Мацюк – Мацюк, З. С. (2013). *Що сільце, то нове сільце. Словник фразеологізмів Західного Полісся*. Луцьк, 476 с.
- Номис – *Приказки, прислів'я, і таке інше* (1993). М. Номис (укл.). Київ, 768 с.
- РБС – *Русско-белорусский словарь пословиц и поговорок* [Електронний ресурс]. URL: <http://www.вокабула.рф/словари/русско-белорусский-словарь-пословиц-поговорок> (дата звернення: 05.04.2019).
- СБГ – *Словник буковинських говірок* (2005). Н. В. Гуйванюк (ред.). Чернівці, 688 с.
- СУМ – *Словник української мови*. В 11 т. (1970–1980). Київ.
- УУ – Ужченко, В. Д. і Ужченко, Д. В. (2013). *Фразеологічний словник східнослобожанських і степових говірок Донбасу*. 6-е вид. Луганськ, 552 с.
- Федоров – Федоров А. *Фразеологический словарь русского литературного языка* [Електронний ресурс]. URL: <http://frazbook.ru> (дата звернення: 04.04.2019).
- ФПЧ – *Фразеологізми та паремії Чернівецьчини*: матеріали до словника (2017). Г. Кузь, Н. Руснак, М. Скаб, Л. Томусяк. Чернівці, 352 с.
- ФСУМ – *Фразеологічний словник української мови* (1993). У 2-х кн. В. М. Білоноженко та ін. (укл.). Київ, 984 с.
- Чабаненко – Чабаненко, В. А. (2001). *Фразеологічний словник говірок Нижньої Наддніпряниці*. Запоріжжя, 201 с.

Подано до редакції 13.04.2019 року
Прийнято до друку 10.05.2019 року